

LÜBNAN'DA SOSYAL KORUMA: AYRICALIKLAR (İMTİYAZLAR) SİSTEMİNDEN HAKLAR SİSTEMİNE

NABİL ABDO

Avrupa
Birliği **sivil
düşün**

LÜBNAN'DA SOSYAL KORUMA: AYRICALIKLAR (İMTİYAZLAR) SİSTEMİNDEN HAKLAR SİSTEMİNE

NABİL ABDO

Bu makale Agora Derneği tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir.

Bu makale Avrupa Birliği Sivil Düşün Programı kapsamında Avrupa Birliği desteği ile hazırlanmıştır. İçeriğin sorumluluğu tamamıyla Agora Derneği'ne aittir ve AB'nin görüşlerini yansıtmamaktadır.”

İÇİNDEKİLER

Giriş

1- Sosyal koruma nedir?

- Sosyal koruma kavramının tanımı
- Karşılaştırmalı çerçeve

2- Lübnan'da sosyal koruma ortamı

- Sosyal güvenlik
- Sosyal güvenlik ağları
- Gayri resmi sosyal koruma
- Lübnan modelini açıklamak: Ayrıcalık(imtiyaz) ve dışlama

3- Lübnan'da sosyal korumanın ekonomi politiği

- Dayanışmanın sayısız mekanizması ve parçalanması
- Sosyal koruma olarak kayırmacılık
- Sağlık hizmeti ve rant ekonomisi

4- Sosyal koruma kapsamını herkes için genişletmek: Evrensellik ihtiyacı

- Sosyal korumanın genişletilmesine eleştirel bakış
- Sermayedar olan ve iştirak etmeyen programlar
- Mali reformlar ve ekonomik dönüşüm ihtiyacı

5- Sonuç tespitleri

Kaynakça

GİRİŞ

Sosyal politika söz konusu olduğunda Lübnan ilginç bir örnek sunar. Gerçekten tüm dünyada kalkınmacı devlet modeli uygulanırken Lübnan, "laissez-faire" (bırakınız yapsınlar) tarzı bir ekonomide ısrarcılığını sürdürür. Kalkınmacı devlet, refah rejimlerini ve Avrupa'daki gelişmiş kapitalist ekonomilerde refah devleti kavramını ortaya çıkarmıştır. Buna paralel olarak birkaç yıl haricinde Lübnan, kamu politikasına ve genel olarak sosyal korumaya asgari düzeyde devlet müdahalesini tercih etmiştir. Bu durum, sağlık ve eğitim gibi sosyal hizmetler ve koruma alanlarında özel sektörün ve devlet dışı aktörlerin egemen olduğu yeniden yapılanma döneminde daha da kötüleşmiştir. Son yıllarda ve özellikle sosyal korumanın uluslararası düzeyde ivme kazanmasıyla birlikte, Lübnan'da da sosyal koruma ve sosyal güvenlik tartışmaları yeniden su yüzüne çıkmaktadır. Bu durum, ülkedeki endişe verici yoksulluk oranlarının, eşitsizlik ve işsizlik üzerine yapılan çalışmalar ve raporların tekrarlanmasıyla vurgulanmıştır. Bu makale, uluslararası alanda sosyal korumaya ilişkin tartışmaları dikkate alırken, Lübnan'daki sosyal koruma ortamını politik ekonomi merceğinden incelemeyi amaçlamaktadır. Makale beş bölüme ayrılmaktadır. İlk olarak, sosyal koruma kavramının anlamı ve bunların politik sonuçlarını ele alan karşılaştırmalı çerçevelere genel bir bakış sağlanacaktır. İkincisi, kapsamlı olmayan bir şekilde Lübnan'daki sosyal koruma ortamından bahsedilecektir. Üçüncü olarak, mevcut sosyal koruma sisteminden kimin yararlandığını ve kimin zarar gördüğünü betimleyerek sosyal korumayı daha geniş bir politik ekonomi bağlamına yerleştirmeye çalışacaktır. Dördüncü bölümde ise Lübnan'dan ders çıkarmak amacıyla uluslararası düzeyde yapılan sosyal koruma politikalarına ilişkin mevcut tartışmayı ortaya koyacaktır. Son olarak, sonuç kısmı ulusal bağlamda evrensel sosyal korumaya ulaşmak için ileriye dönük bir yol sunacaktır.

1) SOSYAL KORUMA NEDİR?

A) SOSYAL KORUMA KAVRAMININ TANIMI

Sosyal koruma, yoksulların ve savunmasız bireylerin korunmasına ilişkin sosyal politikaları tanımlamak için kullanılan görece yeni bir terimdir. Spesifik olarak, 1990'ların sonlarında, ekonomik kriz ve yapısal uyum politikalarının ve bunların gelişmekte olan ülkelerdeki yoksullar ve savunmasızlar üzerindeki takip eden sarsılmaların etkisini hafifletmek için tasarlandı ve Dünya Bankası'nın güvenlik ağı söylemi ve politikalarının geliştirilmiş ve yeniden canlanmış bir versiyonu olarak ortaya çıktı (Devereux & Sabates-Wheeler, 2007). Güvenlik ağı yaklaşımı, kıvrılıp yok olana dek "soldan (toplumsal kalıntıları -social residualism- ve politik sinizmden dolayı) ve sağ taraftan (kayıt dışı sosyal güvenlik mekanizmalarını yerinden etmek ve sürdürülemez sadakalara bağımlılık yaratmaktan) eşit bir şekilde eleştirildi, ancak milenyumun başında 'sosyal koruma' olarak zafer kazanmışçasına yeniden doğdu" (Devereux & Sabates-Wheeler, 2007).

Bununla birlikte sosyal koruma kavramı, uygulanma biçimi ve ondan kaynaklanan politikalar açısından hala tartışmalıdır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler için sosyal korumanın önemi ve merkeziliği konusunda dünya çapında bir fikir birliği vardır, ancak farklılıklar bunu gerçekleştirme yollarında da kendini göstermektedir. Aslında bu terimin, sadece gelişmekte olan veya en az gelişmiş ülkelerdeki sosyal politikaları tanımlamak için kullanıldığı söylenebilir. Sosyal koruma kavramı dünya çapında kullanılsa da gelişmekte olan ülkelerde dışlanan azınlığı kapsayacak şekilde sosyal güvenlik hükümlerini tamamlayıcı politikalar olmaya yaklaştığından özünün evrensel olduğundan bahsedilemez. Bu bağlamda, Avrupa Birliği'nin sosyal koruma çerçevesi, işçilerin korunması (Europedia) etrafında şekillenirken, uluslararası işbirliği ve kalkınma politikalarında yer alan sosyal koruma, kapsayıcı kalkınmanın yanı sıra gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğu ve kırılganlığı azaltmak için bir araç olarak öne çıkmaktadır (European Commission, 2012). Barrientos'un (2011) belirttiği gibi, gelişmekte olan ülkelerde "sosyal koruma, yoksulluğu azaltmaya ve en yoksullara destek sağlamaya güçlü bir şekilde odaklanırken, gelişmiş ülkelerde sosyal korumanın vurgusu, gelirin sürdürülmesi ve herkes için yaşam standartlarının korunması üzerinedir (özellikle de işçiler için)" (Barrientos, 2011).

B) KARŞILAŞTIRMALI ÇERÇEVE

Sosyal korumaya ilişkin, bazen politik sonuçları açısından birbirine yakınlaşan birçok rakip söylem veya çerçeve bulunmaktadır. Genel olarak bakıldığında, konuyla ilgili iki zorlayıcı söylem bulunur: araçsalci yaklaşım ve insan hakları veya hak temelli yaklaşım. Birincisi ikiye ayrılabilir, "üretkenliği savunanlar" (prodüktivistler), sosyal korumadan yararlanmanın bir ön koşulu olarak topluluğun bir üyesi olmanın (ulus ya da güvenceli iş) ve ona katkıda bulunmanın bir ön koşul olduğunu öne sürerler (Alfers, Lund, & Moussié, 2017); Enstrümentalistler ise, aşırı yoksulluğun ve kırılganlığın büyüme ve kalkınma için zararlı olduğunu, bu nedenle sosyal koruma ihtiyacının olduğunu ileri sürmektedirler (Devereux & Sabates-Wheeler, 2007). İkinci olarak insan hakları temelli yaklaşımın savunucuları ise sosyal korumanın uluslararası hukukta ve insan hakları sözleşmesinde yer alan bir hak ve sosyal adaletin temel bir bileşeni olduğu görüşünü savunmaktadır. Bu dünya görüşleri, son on yılda politikalara egemen olan sosyal koruma çerçevelerini etkilemiştir. Bu bağlamda, Dünya Bankası'nın yaklaşımı büyük ölçüde araçsal olarak kabul edilirken, ILO'nun yaklaşımı hak temelli bir yaklaşımdır. Bununla birlikte, bu, önerilen politikalarda mutlaka radikal bir farklılık anlamına gelmemektedir.

Dünya Bankası müdahalelerini, “sistemler, politikalar ve programlar, bireylerin ve toplumların risk ve hareketlenmeleri yönetmelerine ve onları yoksulluk ve yoksunluktan korumalarına yardımcı olmak için - dayanıklılığı, eşitliği ve fırsatı geliştiren araçlar aracılığıyla- sosyal koruma ve işgücünün geniş bir başlığına yerleştirmektedir” (World Bank, 2011). Dünya Bankası stratejisinin temelleri, yoksul insanları işsizlik sigortası, sağlık sigortası, bayındırlık programları vb. programlar aracılığıyla gelirlerini ve tüketim kalıplarını tehlikeye atan risk ve sarsılmalara karşı koruyan bir sosyal risk yönetimi yaklaşımına dayanmaktadır. Ayrıca Dünya Bankası, “insan sermayesini” ve verimliliği teşvik etmenin yanı sıra aşırı yoksulluk ve savunmasızlıkla mücadele etmek için koşullu nakit transferleri ve gıda yardımı yoluyla sosyal güvenlik ağı programlarını sürdürmektedir. Bu nedenle, temel olarak, kamu veya özel katılımın derecesini belirtmeden, genel olarak büyüme ve yatırım amacıyla geçim kaynaklarının sürdürülmesine ve bunların eklenmesine odaklanan müdahalelerdir.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), sosyal koruma kavramına insan hakları perspektifinden yaklaşmaktadır. İşçi haklarının koruyucusu olan ILO, genel işgücü yönetimi çerçevesinde sosyal güvenlik sistemlerinin merkeziliğinin altını çizer. Bu nedenle, sosyal güvenlik, işçi haklarında merkezi bir unsurdur ve işçileri ve ailelerini merkeze yerleştirir. Bu anlamda, 1952 yılına ilişkin ILO Sözleşmesi 102’de belirtilen “sosyal güvenlik”, üye devletlerin tıbbi bakım, hastalık yardımı, işsizlik yardımı, yaşlılık yardımı, iş kazası yardımı, aile yardımı, analık yardımı, malullük yardımı ve işçiler ve aileleri için hayatta kalanlar ödeneğini kapsamaktadır (ILO, 1952). ILO’nun yaklaşımı daha sonra, özellikle de nüfusun çoğunluğunun kayıtlı işçi koruma sistemlerinden dışlandığı gelişmekte olan ülkeler için, sosyal güvenlik kapsamını genişletme ihtiyacını kabul ederek sosyal güvenliği kapsayıcı sosyal koruma sisteminin bir bileşeni olarak ele alacak şekilde gelişti. Bu amaçla kurum, yatay ve dikey boyutlara sahip iki boyutlu bir strateji benimsedi. İlki, sosyal koruma tabanları, temel sağlık hizmetlerine erişim için asgari garanti ve herkes için asgari gelir güvencesi oluşturmaktan oluşuyor. İkincisi ise, Sözleşme 102’de belirtildiği gibi kademeli olarak daha yüksek koruma seviyeleri sağlamayı amaçlamaktadır (ILO, 2012).

Sosyal koruma tabanının gelişmekte olduğu ülkelerde ILO’nun sosyal güvenlik stratejisinin merkezinde yer aldığını belirtmekte fayda var, ancak bunun hükmü herhangi bir “sözleşmede” değil, yalnızca bir “Tavsiye Kararı”nda (202 sayılı) belirtildiğinden üye ülkeler için bağlayıcı bir gereklilik değildir. Yukarıdakilere dayanarak, Dünya Bankası sosyal korumayı, yoksullara ve en savunmasız kişilere yardım etmek için bir araç olarak görürken, ILO ise sosyal güvenliği, sosyal korumanın merkezine yerleştiren bir insan ve işçi hakkı olarak görmektedir. Bu farklılıklara rağmen, iki kuruluş, özellikle sosyal koruma tabanlarının ve sistemlerinin oluşturulmasına Dünya’nın her yerindeki tüm insanlar için yoksulluğu ortadan kaldırmayı “Hedef 1”in altına yerleştiren Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri’nin (SKH) dünya çapında benimsenmesinden sonra yakınlaşmayı başardı. Hedef 1.3, “en alttakiler” de dahil olmak üzere herkes için ulusal olarak uygun sosyal koruma sistemleri ve önlemlerinin uygulanması ve 2030 yılına kadar yoksullar ve savunmasızların önemli ölçüde kapsanmasını” içermektedir (Birleşmiş Milletler). Bu bağlamda, ILO ve Dünya Bankası 2016 yılında Evrensel Sosyal Koruma için Küresel Ortaklık’ı başlatmıştır. Dünya çapında sosyal korumayı teşvik etmek için yola çıkan bu girişim, Dünya Bankası’nın araçsallığına daha fazla vurgu yaparken ILO’nun insan hakları yaklaşımından yararlandı. Bu nedenle, girişimi özetleyen kavram notu, yoksulluğu azaltmada ve sosyal içermeyi teşvik etmede sosyal korumanın faydalarını sıralamaktadır;

-ekonomik büyümeye katkıda bulunmak;

-nakit transferleri yoluyla insani gelişmeyi teşvik etmek;

-verimliliği artırmak;

-risklere ve sarsılmalara karşı koruma sağlamak;

-bunun işçiler dahil herkes sosyal korumanın için bir insan hakkı olduğunu vurgulamak vb. (World Bank and ILO, 2016).

Sosyal korumaya yönelik bu yaklaşımlar, kuşaklar boyunca kırılmalığa neden olan ve bunu sürdüren yapısal eşitsizlikleri ve gücün kötüye kullanımını hesaba katmadıkları sebebiyle eleştirilmiştir (Devereux & Sabates-Wheeler, 2004). Bunun sonucunda, sosyal korumayı mevcut adaletsiz yapıların güçlendirilmesi ve dönüştürülmesi alanına genişletmeyi amaçlayan “dönüştürücü sosyal koruma” kavramı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, bu yaklaşımın savunucuları, sosyal korumayı “hem resmi hem de gayri resmi, aşağıdakileri sağlayan tüm girişimler dizisi olarak tanımlamaktadır:

-aşırı yoksul bireylere ve hanelere sosyal yardım;

-özel bakıma ihtiyacı olan veya temel hizmetlere erişimi engellenecek gruplara yönelik sosyal hizmetler;

-insanları geçim şoklarının risklerine ve sonuçlarına karşı korumak için sosyal sigorta;

-insanları ayrımcılık veya istismar gibi sosyal risklere karşı korumak için sosyal eşitlik”(Devereux & Sabates-Wheeler, 2004). Bu durum, yasal çevrenin değiştirilmesini, sendikaların ve toplu örgütlenmenin güçlendirilmesinin yanı sıra sosyal koruma önlemleri sağlayan resmi ve gayri resmi yapıları gerektirmektedir.

Makalenin geri kalanında, Lübnan'daki sosyal koruma ortamına, özellikle de sosyal korumanın tanımlanması söz konusu olduğunda birçok benzerliği olan bu farklı yaklaşımlara yer verilecektir. Böylece Lübnan'ın durumu “sosyal koruma araçları sosyal sigorta, sosyal yardım ve işgücü piyasası politikalarını kapsadığı” perspektifinden incelenecektir. Sosyal sigorta kavramı, işverenler ve çalışanlar tarafından kazanca dayalı olarak sağlanan katkılarla finanse edilen istihdamla ilgili programları ifade etmektedir. Sosyal yardım ile birlikte çalışmayacak durumda olan veya gelir getirici istihdamdan dışlanan ve gelir, kırılmalılık durumu veya vatandaşlık hakları temelinde uygun görülenlere transfer sağlanmaktadır. Kamu istihdam programları gibi gelir getirici müdahaleler de bir tür sosyal yardımdır. İşgücü piyasası politikaları, çalışma standartlarını ve işyerindeki temel hakları içermektedir (Örneğin, asgari ücret politikaları, işsizlik sigortası, ayrımcılık karşıtı yasalar, eğitim, sosyal diyalog vb.).

Sosyal yardımlar genellikle genel vergilendirme yoluyla ve düşük gelirli ülkeler söz konusu olduğunda yardım gibi dış kaynaklardan finanse edilir” (Hujo & Gaia, 2011). Bu kapsayıcı tanım, dönüştürücü yaklaşımdan yararlanarak, Lübnan'da istihdam, eğitim, sağlık ve diğer nakit veya ister sistematik ister geçici olsun nakit olmayan transferler de dahil olmak üzere belirli bir derecede sosyal koruma sunan gayri resmi mekanizmalardan ödünç alarak, belgenin ekleyeceği baskın sosyal koruma çerçevelerini dikkate almaktadır. Lübnan'daki sosyal koruma mekanizmaları, geniş anlamda, çok çeşitli ve dağınıktır ve farklı sosyal tabakalaşmalara ve işgücü piyasasındaki statülere göre farklı faydalar sunmaktadır. Özel sektörde ve kamu sektöründe kayıtlı işçiler için kurulmuş sosyal güvenlik sistemleri vardır; güvenlik ağı önlemleri şeklinde sosyal güvenliklikten yararlanmayanlar için sosyal koruma için kamu mekanizmaları; ayrıca önemli bir özel sektör katılımına tanık olunmakta ve son olarak aileler, sivil toplum kuruluşları ve siyasi partiler ile bazı kuruluşlar tarafından sağlanan gayri resmi koruyucu sistemler görülmektedir. Aşağıdaki bölümler bu önlem mozağını kısaca özetleyecektir.

2- LÜBNAN'DA SOSYAL KORUMA ORTAMI

A) SOSYAL GÜVENLİK

Bir koruma sistemi olarak sosyal güvenlik, "sıklıkla beklenmedik durum 'riskleri' olarak adlandırılan durumlarla bağlantılı devlet temelli haklar sistemini" kapsar ve işçinin bu hakları almak için katkıda bulunmasının beklendiği kayıtlı bir istihdama sahip olmakla bağlantılıdır. Birçok akademisyen sosyal güvenlik sistemini "katkıların" "haklar" ile eşleştirdiği bir sistem olarak ifade etmektedir. Bu sistem, daha şanslı olanların yalnızca ihtiyaç durumunda risklerini karşılarken aynı zamanda kendilerinden daha az şanslı olan komşulara destek oldukları "toplumsal dayanışma" modeli olan sosyal sigortaya dayalıdır (Standing, 2007). Lübnan'da, biri özel sektör için olmak üzere birbirinden farklı sosyal güvenlik sistemleri ve kamu görevlileri için çok sayıda sistem bulunmaktadır.

Özel sektör kayıtlı çalışanları, işverenin işçinin maaşının yüzde 21,5'ine ve işçinin ise maaşının yüzde 2'sine denk gelen biçimde katkı koyduğu ve işçi maaşının yüzde 23,5'ine tekabül eden katkı payları ile finanse edilen ve 1963'te kurulan Ulusal Sosyal Güvenlik Fonu (USGF) kapsamındadır. Fon mali ve idari olarak bağımsızdır, ancak Bakanlar Kurulu ve Çalışma Bakanlığı'nın yetki alanına girmektedir. Bu fon, hükümet temsilcileri, işverenler ve işçilerden oluşan üçlü bir idareye sahiptir. Ulusal Sosyal Güvenlik Fonu'nun (USGF) dört birimi vardır: ilki işçiyi ve aile üyelerini kapsayan hastalık ve analık sigortası; işle ilgili olmayan hastalık, doğum, gelir kesintisine yol açan hastalık veya doğum nedeniyle kısmi çalışmama durumlarında ve iş dışı ölüm durumlarını da kapsamaktadır. İkinci birimi ise iş kazası ve hastalık sigortasına ilişkin olup henüz yürürlüğe girmemiştir. Daha sonra, üçüncü olarak erkek işçinin her çocuk ve eşi için birer aylık aldığı aile ve eğitim ödeneği vardır. Kadın işçiler, yalnızca kocanın USGF'ye kayıtlı olmaması ve kaydedilememesi durumunda çocukları için ödenek alır. Son olarak, dördüncü birim, geçici bir branş olan ve bir yaşlılık aylığı planı ile değiştirilmesi gereken hizmet sonu tazminatı ile ilgilidir. Hizmet sonu tazminat sistemi, emeklilikten sonra alınan toplu ödemedir.

Ulusal Sosyal Güvenlik Fonu yasası, aralarında Lübnanlı çalışanlar ve geçici, mevsimlik, stajyerlik ve diğerleri de dahil olmak üzere her türden sözleşmeli işçiler bulunan birçok işçi kategorisi için önemli bir kapsama alanı belirlemiştir. Birden fazla işveren için çalışan işçileri de kapsar ve özellikle gemi işçilerinden ve inşaat işçilerinden bahsetmektedir. Ayrıca, kamu görevlisi olarak sınıflandırılmayan, yani iş kanunu kapsamına giren kamu sektörü çalışanları ile karşılıklılık ilkesinin geçerli olduğu ülkelerden gelen çalışma iznine sahip yabancı işçileri de kapsar. Bu bağlamda, işçileri USGF'ye beyan etme yükünün işverene ait olduğunu belirtmekte fayda var. USGF'nin 2014 yılına ait istatistiklerine göre fona kayıtlı 620.656 kişi vardır ve fon kapsamından 787.429 kişi faydalanmaktadır (الصندوق الوطني للضمان، الاجتماعي، 2014).

Devlet memurlarına gelince, memurlar ile asker ve güvenlik personeli için iki ayrı kurum bulunmaktadır. İlki için 1963'te kurulan Devlet Memurları Kooperatifi vardır ve USGF'ye kıyasla üyelerine daha cömert faydalar sunmaktadır. Aslında Kooperatif, yukarıda belirtilen özel sektör kapsamına ek olarak, çok çeşitli sosyal hizmetler ile birlikte iş kazaları ve hastalıklarının yanı sıra evlilik, doğum ve eğitim yardımlarını da içerecek biçimde sigorta sağlamaktadır. Daha da önemlisi, memurlar emekli olduklarında, hizmet sonu tazminatı veya son maaşlarının yüzde 85'ine eşit aylık taksitler halinde ödenen kalıcı emekli maaşı arasında seçim yapma hakkına sahiptir. Kooperatif, "Memurların Kullandıkça Öde" (PAYG) yöntemi sonrasında memur maaşlarının yüzde 6'sı oranında aylık katkı payları ile finanse edilir ve gerekirse Hükümet kooperatifin fon açığını kapatmakla yükümlüdür (Rached, 2012). Ayrıca, ordunun, memurlarından bile daha cömert olan kendi emeklilik planı bulunmaktadır. Sosyal güvenlik için, ordu, iç güvenlik güçleri ve genel güvenlik güçlerinin de kendi kooperatifleri bulunmaktadır., Lübnan nüfusunun yüzde 8'inin özel sigorta kapsamında olduğu tahmin edilmektedir.

Avukatlar, mühendisler, doktorlar, eczacılar vb. gibi serbest mesleklerin sendikaları tarafından kurulan sosyal güvenlik planları da vardır. Bunlar, her sendikaya bağlı olarak fayda ve cömertlik açısından farklılık gösterir. Bununla birlikte, hepsi “sağlık güvencesi ve emeklilik sonrasında düzenli emeklilik ödemesi” sağlamaktadır. Kapsamları bağımlı aile üyelerine kadar genişletilir. Öncelikle üyelere ve bakmakla yükümlü oldukları kişilere asgari kalıcı sosyal koruma sağlamak gibi planların ana hedeflerine ulaşmada başarılı olmuşlardır (Rached, 2012).

Son olarak, yukarıda açıklanan sosyal güvenlik sistemlerine ek olarak bahsedilebilecek, esas sağlık sigortası için özel sigorta şirketlerine yüksek bir güven vardır (Melki, 2000). Bunun sonucunda, Lübnan nüfusunun yüzde 8'inin özel sigorta kapsamında olduğu tahmin edilmektedir.

B) SOSYAL GÜVENLİK AĞLARI

Öte yandan, herhangi bir resmi sosyal güvenlik kapsamında olmayan vatandaşlar, belirli ciddi durumların tedavisi için Sağlık Bakanlığı'nın hastane yatış maliyetinin yüzde 85'ine varan desteklerinden yararlanabilmektedir. Bu yardımı almak isteyen vatandaşlar, olası maliyetlerini karşılayamadıklarını göstermek zorundadır. Ayrıca, Sosyal İşler Bakanlığı (MOSA) tarafından yürütülen çeşitli sosyal güvenlik ağları programları vardır ve bunların en önde geleni, kısmen Dünya Bankası tarafından finanse edilen Ulusal Yoksulluk Hedefleme Programıdır (UYHP). Sosyal İşler Bakanlığı'nın web sitesine göre, UYHP, aşırı yoksulluk sınırının altına düşen haneleri, tam sağlık sigortası, okul kayıt ücretlerinden muafiyet, yiyecek kuponları ve yoksul çocukları okula gitmeye teşvik etmek için şartlı nakit transferleri sağlayan haneleri kapsamaktadır (و ازرة الشؤون الاجتماعية). Ayrıca, Kalkınma ve Yeniden Yapılanma Konseyi tarafından kurulan Kalkınma için Ekonomik ve Sosyal Fon, mikrofinans programları aracılığıyla istihdam yaratılmasıyla ilgilenmektedir (Kalkınma için Ekonomik ve Sosyal Fon).

C) GAYRİRESMİ SOSYAL KORUMA

Yukarıda belirtildiği gibi, sosyal koruma, vatandaşlarına belirli bir düzeyde teminat sağlayan resmi planlar veya devlet kurumları ile sınırlı değildir. Aslında, “insanların güvenlik ihtiyaçlarını büyük ölçüde değişen derecelerde karşılamak için topluluk ve aile ilişkilerine güvendiği kurumsal düzenlemeler” olarak tanımlanabilecek gayri resmi bir menkul kıymetler sistemi vardır (Wood & Gough, 2006). Bahsedilen bu düzenlemeler, ülkenin önde gelen aktörlerinin çevresindeki sivil toplum kuruluşları, mezhep partileri ve onların bağlı olduğu kuruluşları ile ilişkili birçok biçim almaktadır. Aslında, sivil toplum kuruluşlarının sağlık hizmeti sunumundaki önemi Lübnan'da dikkat çekicidir: Cammett'e göre (2014) “2006 yılına kadar, STK'lar, mezhep partileri, dini yardım kuruluşları, topluluk grupları ve aile temelli kurumlar, yaklaşık 450'si tamamen işlevsel olan ve geri kalanı daha seyrek olarak faaliyet gösteren ve eğitilmiş tıbbi personel veya yeterli tesislerden yoksun olan yaklaşık sekiz yüz sağlık kliniği işletiyordu. Devlet dışı sağlayıcılar, hizmetlerin sunumunun yaklaşık yüzde 90'ını oluşturuyor”.

STK'ların ve devlet dışı aktörlerin önemi, son 7 yılda Suriyeli mültecilerin yoğun girişinden bu yana kuşkusuz arttı. Lübnan Kriz Müdahale Planı'na göre “Lübnanlılara benzer şekilde, yerinden edilmiş Suriyeliler birinci basamak sağlık hizmetlerine Sağlık Bakanlığı'nın 220 Temel Sağlık Merkezi (PHCC), 220 Sosyal İşler Bakanlığı Sosyal Kalkınma Ajansı ve çoğu Sivil Toplum Kuruluşu klinikleri olan tahmini 700 sağlık kuruluşu/dispenser aracılığıyla ulaşmaktadır. Ayrıca, kayıt dışı yerleşim yerlerinde Suriyeli doktorlar tarafından işletilen belirsiz sayıda kayıt dışı uygulama/sağlık odası bulunmaktadır. Belirlenen tesislerde cüzi bir ücret karşılığında tıbbi konsültasyon alınabilir. Bu tesislerin önemli bir kısmında rutin aşılar, akut ve kronik ilaçlar ile doğum kontrol ürünleri ücretsiz olarak verilmektedir” (Lübnan Hükümeti ve Birleşmiş Milletler, 2017).

Gayri resmi sosyal korumanın bir diğer önemli kaynağı da iktidardaki siyasi partiler ve onlara bağlı sektör kuruluşlarıdır. Mezhepçi bölgelerine giren insanlara geniş bir koruma yelpazesi sağlarlar. Sağlayıcıların çoğu mezheplere bağlı kuruluşlar olduğundan, bu hükümler sağlık hizmetlerini içerir. Aslında, “sektor taraflar, Lübnan'daki birinci basamak altyapısının önemli paylarını toplu olarak işletir veya kontrol eder. İkinci basamak bakımında, mezhep partileri ve dini hayır kurumları da dolaylı da olsa önemli bir rol oynamaktadır. Tüm mezhep örgütleri, dindaş yardım kuruluşları ve kamu kurumları tarafından işletilen tesislerde destekçileri için ayrıcalıklı muamele sunmaktadır” (Cammett, 2014).

Ayrıca, iktidardaki siyasi partiler, en bilindik biçimleri çeşitli kurumlarda, özellikle ulusal elektrik şirketinde gündelik işçiler olan devlet kurumlarında geçici ve daraltıcı istihdam sağlayarak kayıt dışı sosyal koruma sağlar (وقبيسي، 2017، فخرى). Bu uygulamalar bir tür gayri resmi bayındırlık programı oluşturmakta ve siyasi amaçlarla da olsa işsizliğin bir kısmını absorbe etmektedir. Siyasi partiler ayrıca, bazı zamanlarda, özellikle dini günlerde (Ramazan ayı gibi) ve seçim mevsimlerinde, topluluklarındaki en yoksullara gıda yardımları dağıtır.

Son olarak aile kurumu, hastalık, işsizlik veya yaşlılıkla ilgili risklere karşı en önemli koruma mekanizmalarından birini oluşturmaktadır. Bu gayri resmi teminatlar, bir aile üyesini işsizlik veya zorluk zamanlarında gelirle desteklemek ve ayrıca sağlık masraflarına, çocuklara ve yaşlılara bakmaya yardımcı olmak şeklinde olabilir. Bu bağlamda, güçlü aile bağları veya dayanışma, zayıf bir sosyal koruma sisteminden kaynaklanabilir ve aile birimini en güvenilir sosyal güvenlik kaynağı haline getirebilir. Aslında, bir araştırma, Lübnanlı yaşlıların yüzde 74,8'inin gelirlerinin çoğunu çocuklarından yapılan para transferlerinden elde ettiğini ortaya koymaktadır (Tohme, Yount, Yassine, Shideed, & Sibai, 2010). En önemlisi, gayri resmi sigorta, Lübnanlı göçmenler tarafından ebeveynlerine veya kardeşlerine gönderilen ve birçok Lübnanlı hane için eğitim ve sağlık harcamalarının karşılanmasına önemli ölçüde katkıda bulunan havaleler yoluyla mümkündür.

D) LÜBNAN MODELİNİ AÇIKLAMAK: AYRICALIK (İMTİYAZ) VE DIŞLAMA

Resmi sosyal güvenlik sistemi, gelişmiş kapitalist ekonomilerde kurulan refah devleti bağlamında ve ikincisinin iki ana işlevi yerine getirdiği bir bağlamda tanımlanmıştır: “belirli koşullarda veya beklenmedik durumlarda bireylere veya ailelere sosyal hizmetlerin sağlanması; temel olarak sosyal güvenlik, sağlık, sosyal refah, eğitim ve öğretim ve barınma” ve “nüfus içindeki bireylerin ve grupların acil yaşam koşullarını doğrudan değiştiren (bireylerin ve tüzel kişilerin) özel faaliyetlerinin devlet tarafından düzenlenmesi” (Gough, 1979, pp. 5-4). Refah devleti, devletin sermaye birikiminin koşullarını sağladığı ve buna paralel olarak toplu pazarlık, kitlesel tüketim ve eğitim, sağlık ve diğer haklar gibi refah düzeyi olarak tanımlanabilecek hakları garanti altına alarak belirli bir sınıf uzlaşmasına dayanan bir toplumsal sözleşmenin damgasını vurduğu İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin önemli bir özelliği olmuştur (Slavnic, 2009). Slavnic (2009) ayrıca, “bu refah haklarının erdemi ile vatandaşların refahının, emeklerinin doğrudan piyasa değerine, 'metadan arındırma' adı verilen bir sürece giderek daha az bağımlı olduğunu” iddia eder. Bu anlamda, refah devletinin Wood ve Gough'a (2006) göre, bunlarla sınırlı olmamak üzere dokuz ayrılmaz unsuru vardır: kapitalist üretim tarzı baskındır; sınıf ilişkileri eşitsizliğin ücretli emeğin sömürülmesinden kaynaklandığı iş bölümüne dayanır; baskın geçim kaynağı kayıtlı ücretli emektir; sınıf seferberliğinin egemenliği; emeğin belirli bir derecede metasızlaştırılması; refah odaklı hedeflere ulaşmayı amaçlayan kamu politikasıdır.

Sosyal güvenlik rejimleri, iki yaklaşımın baskın olduğu bu refah sisteminin ayrılmaz bir parçasıdır: Pirime dayalı (Bismarck modeli) ve vergiye dayalı (Beveridge modeli). Birincisi, sigortalı kişilerin, işverenlerle birlikte sistemi ücret veya maaşa dayalı katkılarla finanse eden çalışanlar olmasıyla karakterize edilir. Öte yandan, Beveridge sistemi tüm nüfusu içerir ve vergilendirme yoluyla finanse edilir (CESifo, 2008). Lübnan'ın yukarıda belirtilen unsurlara dayanarak bir refah devleti olarak tanımlanması pek mümkün olmasa da 60'lardaki Şehabilik dönemi, sosyal güvenliği getirerek bazı unsurlarını ortaya koymuştur.

Bu bağlamda, resmi devlet destekli sigorta sistemi, hem özel sektörde hem de kamu sektöründe kayıtlı ücretli işçilere koruma sağlanan Bismarckçı gelenekten oldukça ilham almıştır. Bunu akılda tutarak, Lübnan örneğinde, güvenlik ağları programları ve Sağlık Bakanlığı kapsamı gibi vergilendirme yoluyla finanse edilen çok sayıda plan olması anlamında, çok az da olsa, Beveridge modelinin bazı unsurları da görülmektedir. Ancak tüm vatandaşlar için evrensel bir kapsam olmadığı için Beveridge modeli olarak nitelendirilemez.

Standing (2011), sosyal sigortaya, asgari ücret politikasına ve diğerlerine dayanan sosyal güvenlik sistemlerinin, “endüstriyel vatandaşlık” olarak adlandırdığı modele dayalı olarak refah devleti kapitalizminin geleneksel işgücü piyasası politikalarının bir parçası olduğunu iddia eder. İkincisi, “yüksek düzeyde istihdam olacağı varsayımıyla ve ayrıca bir kişinin çalışma hayatı boyunca sınırlı iş değişikliği olacağı varsayımıyla” yetkileri kayıtlı istihdamla ilişkilendirir (Lund & Srinivas, 1999). Tabii bu durum, Lübnan için geçerli değildir. Aslında, işçilerin yüzde 24,1970’i bağımsız olarak kabul edildi ve 1997’de yüzde 25,1 ve yüzde 16,9’a kıyasla işgücünün yüzde 46,1’ini oluşturan yüzde 22,1’i ücretli gündelik işçilerdi (Gaspard, 2004, pp. 248-247). Hali hazırda, kayıt dışılık kavramının, özellikle çalışma ilişkileriyle ilgili olarak tanıtılması, kayıt dışı istihdamın norm oluşturduğu ve kayıtlı emeğin istisna olduğu durumlarda daha net bir tablo sunmaktadır (2017, فخری، و قبيسي).

Bu durum, işgücünün yapısında önemli bir değişikliğin olmamasıyla birlikte, Lübnan ekonomik modelinin yapısal esnekliğinin bir sonucudur. Aslında, Lübnan’da sosyal güvenlik sisteminin uygulanmasına hiçbir zaman açık refah hedeflerine ulaşmaya yönelik aktif devlet müdahaleleri eşlik etmedi. Sosyal politikaların ekonomi politikalarından ayrılması, sosyal refah devletinin temel unsurlarından biri olan sosyal güvenliğin kısmen etkisiz kalmasına neden olmuştur. Ulusal Sosyal Güvenlik Fonu’nun tanıtılması, emek ve sermaye ile devlet arasındaki toplumsal sözleşmenin bir meyvesi değil, Şehhabiler döneminin cesur bir adımı olduğundan, bunun da bu makalenin kapsamı dışında politik kökenleri vardır. Ancak asıl mesele, endüstriyel kalkınmanın önündeki en büyük engel olan köklü bir “laissez-faire” (bırakınız yapınlar) ekonomisinde “endüstriyel vatandaşlık modeli”nin gerçekleştirilememesidir. Bu bağlamda, Gaspard (2004, s.31) yerinde bir şekilde şu gözlemi yapar: “Lübnan’ın laissez-faire sistemindeki sorun [...] kârsız veya sermayeye ilişkin düşük yatırım oranıdır; bu, piyasanın ilk etapta üretmesi gereken teşviklerin veya uygun sinyallerin yokluğunu yansıtır. Sanayiciler için, önemli ölçüde daha fazla risk sermayesi yatırmak için zorlayıcı bir neden yoktu. Kârı yatırımdan çok tüketim için kullanmak tercih edilen bir seçenektir”.

Kayıtlı istihdama dayalı bir sosyal güvenlik sistemi ile asgari devlet müdahalesiyle karakterize edilen bir “laissez-faire” ekonomik modelinin tedirgin bir şekilde bir arada var olması, işgücü piyasasında göze çarpan kayıtlı istihdama karşı kayıt dışı istihdam, ayrıcalıklı işçilere karşı imtiyazlı işçiler; metalaşmış emeğe karşı nispeten meta olmaktan çıkarılmış emek; korunan vatandaşlar karşısında savunmasız vatandaşlar gibi ikilikler yaratmıştır. Tüm bu ikilikler birbiriyle yakından ilişkilidir ve işgücü piyasasındaki sözleşme statüsü tarafından belirlenir. Bir yanda Ulusal Sosyal Güvenlik Fonu’na kayıtlı özel sektör çalışanları ve aileleriyle birlikte çeşitli derecelerde sosyal sigorta ve korumadan yararlanan memurlar ve güvenlik personeli bulunmaktadır. Bu işçiler, belirli bir dereceye kadar, özellikle memurlar, sağlık sigortası ve sigorta ile birlikte gelir ve iş güvenliğinden yararlanmaktadır. Bu durumda nominal ücretler ya sabittir ya da ara sıra artmaktadır, ancak herhangi bir azalma olmamaktadır. Kayıtlı özel sektör çalışanları her zaman kayıt dışılık tehdidiyle karşı karşıya olduklarından, bu durum daha çok memurları ilgilendirmektedir. (Makalede daha sonra yer verilecektir, 2017, فخری، و قبيسي).

Bununla birlikte, daha düşük derecede bir emek metalaşmasıyla karşı karşıyadırlar. Öte yandan kayıt dışılığın işgücünün yüzde 54’üne ulaştığı tahmin edilmektedir (Fakhri, 2016). Lübnan’daki kayıt dışı işçiler ve aileleri herhangi bir koruma sisteminden yararlanamamaktadır, bu sebeple iş ve gelir güvencesinden yoksun biçimde yaşamaktadırlar ve çoğu durumda maaşları dalgalanmaktadır. İşçilerin yalnızca bir girdi ve üretim maliyeti olarak görüldüğü emeğin yeniden metalaştırılması sürecini temsil ederler (2017, فخری، و قبيسي).

Bu nedenle mevcut durum, iş dünyasının sosyal sigortalar sistemi kapsamındaki bir azınlık ile temel korumalardan dışlanan bir çoğunluk arasında bölünmesiyle en iyi şekilde karakterize edilebilir. Dışlananlar olarak tanımlanan kişiler tarım işçileri, ev işçileri, inşaat işçileri, göçmen işçiler, kamu sektöründeki geçici işçiler ve sokak satıcıları, kendi hesabına çalışanlar vb. gibi kayıt dışılık yelpazesine giren diğer işçilerdir. Tahminler, korumasız göçmen işçi kitlelerini hesaba katmadan, hanelerin yüzde 44'ünün herhangi bir sigortası olmadığını ve yüzde 45'inin resmi sosyal güvenlik planlarından (Ulusal Sosyal Güvenlik Fonu, memur kooperatifleri ve silahlı kuvvetler) yararlandığını ortaya koymaktadır (BLOMINVEST Bank, 2015).

Mevcut sosyal koruma sistemleri, işgücünün mutasyonlarına uyum sağlamak için değişime veya adaptasyona karşı direnç göstermiştir. Gelişmiş kapitalist ekonomilerde, sosyal yardım programları resmi koruma sistemlerinden ayrılan dışlanmış azınlığa hizmet etmeyi amaçlarken, Lübnan'da ve dışlananların çoğunlukta olduğu gelişmekte olan ülkelerde tablo tersine dönmüştür. Bu bağlamda, kendi hesabına çalışma gibi ücret dışı istihdamın belirginliği, "istihdam ilişkisinin kasıtlı olarak farklı bir yasal nitelikteki bir ilişki görünümü verilerek gizlendiği" (Chen & Vanek, 2013) gizli istihdamın yaygınlaşması, STK sektörü, sosyal güvenlik sistemlerinin dayandığı ücretli istihdam bir yana, kayıtlı istihdama daha fazla meydan okumaktadır. Ayrıca, Lübnan'daki tüm işletmelerin yüzde 90'ını aşan küçük ve mikro işletmelerin yaygınlığı (Hamdan K. , 2004) yasadaki belirtilen şekilde ödenmesi gereken katkı payının ödenmemesi demektir. Dahası, yukarıda belirtildiği gibi, sosyal güvenlik refah devletinin bir temelini oluşturur ve korumanın kayıtlı ücretli istihdamdan elde edildiğini ve zenginliğin emek ve özellikle emek sömürsü tarafından yaratıldığını varsayar.

Yeniden yapılanma dönemindeki yapısal dönüşümler bu önermeleri temelden zayıflatmıştır. 1990'lardan sonra uygulanan politikalar, rant faaliyetlerinin egemenliğinin sürekli artmasıyla birlikte sanayisizleşmeye yol açmıştır. Aslında, 1997 ile 2010 yılları arasında imalat sektörünün büyüme oranı yüzde 1,5 olurken, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın ortalama büyümesi yüzde 4 oldu. Ayrıca, 2004-2009 yılları arasında sanayi sektörü istihdam yaratmaya %8 oranında olumsuz etkide bulundu (Robalino & Sayed, 2012). Buna paralel olarak, tekellerden elde edilen kiralara GSYİH'nın yüzde 16'sını aştı (Dessus & Ghaleb, 2006), emlak işlemleri 2000 ile 2009 yılları arasında neredeyse iki katına çıktı ve faiz oranlarından elde edilen gelirden bahsetmeden GSYİH'nın yüzde 16'sını oluşturdu (World Bank Group, 2012). Bu eğilimler, servetin önemli bir bölümünün iş dünyasının dışında ve üretim sürecinin dışında yaratıldığını ve böylece bir sosyal koruma kaynağı olarak kayıtlı ücretli istihdamın merkeziliğini daha da gözden kaçırdığını göstermektedir (2017, فخری، و قبیسی). Bu gelişmeler ve yukarıda tasvir edilen süreçlerin yarattığı durum, bizi bu tür planların kapsayıcı sistem içerisindeki işlevini anlamak için sosyal korumanın ekonomi politikasını incelemeye sevk etmektedir.

3- LÜBNAN'DA SOSYAL KORUMANIN EKONOMİ POLİTİĞİ

Lübnan'daki sosyal koruma sistemine yönelik politik ekonomi yaklaşımı, bu makalenin başında sıralanan pek çok planın mevcut tasarımında ne gibi rol oynadığını anlamak adına büyük bir önem ifade etmektedir. Yukarıda bahsedilen ikilikler ve sosyal güvenliğin dışlayıcı doğası, Lübnan'daki ekonomik ve siyasi sistemi sürdürme ve sağlama yönüne yönelik kapsayıcı ve sürekli çabalara dayanmaktadır. Böyle bir yaklaşım olmadan, Lübnan'daki sosyal koruma sistemlerinin bir analizi, bu manzarayı karakterize eden güç dinamiklerini tasvir etmeden kendisini betimleyici bir anlatı ile sınırlama riski taşımaktadır.

A) DAYANIŞMANIN BİRÇOK YÖNTEMİ VE PARÇALANMASI

Her şeyden önce işçilerin devlete bağlılığını güvence altına almaktan, yani 19. yüzyıl Almanyasında sınıf siyasetini ve mücadelelerini baltalamaktan bahsedilebilir.[1] Bunun iki ana hedefi vardı; birincisi "farklı sınıf ve statü grupları için, her biri bireyin yaşamındaki uygun konumunu vurgulamak için tasarlanmış, kendine özgü belirgin bir şekilde benzersiz hak ve ayrıcalıklara sahip farklı programları yasalaştırarak ücretliler arasındaki bölünmeleri pekiştirmek" ve ikincisi "bireyin sadakatini doğrudan monarşiye veya merkezi devlet otoritesine bağlamaktır" (Esping-Andersen, 1990). Sınıf siyasetinden kaynaklanan bu motivasyonlar, 1960'larda Lübnan'da Ulusal Sosyal Güvenlik Fonu'nun, işçi hareketinin yükseldiği bir zamanda uygulamaya konmasının açıklamasını sağlayabilir. Bu bağlamda USGE, sınıf gerilimlerini yatıştırmak için bir araç olabilir, ancak aynı zamanda işçiler ve çalışan nüfus içinde bölünme tohumları da ekebilir. İşgücünün önemli bir kısmı ya bağımsız işçiler ya da gündelik işçiler olduğundan, devlet bir Beveridge model evrensel kapsama sistemi izlemeyerek bunun yerine ayrıcalıklı işçiler olarak belirli kategorileri seçmiştir.

Bu sosyal güvenlik sistemleri, memurların en üstte yer aldığı, ardından ücretli çalışanların ve en altta da geriye kalan tüm işçilerin bulunduğu bir işçi hiyerarşisi getirdi. Esping-Andersen (1990), Bismarckçı sistemi "devlet-korporatist model" olarak tanımlar ve temelinde "kamu hizmeti için özellikle ayrıcalıklı refah hükümlerinin oluşturulması" olduğunu vurgular. Bu kısmen devlete bağlılığı ödüllendirmenin bir yoluydu ve kısmen de bu grubun benzersiz şekilde yüksek sosyal statüsünü sınırlamanın bir yoluydu." Diğerlerine kıyasla Lübnan'daki memurların koruma paketleri, Bismarckçı mantığının açık bir somut örneğidir: cömert emeklilik planı (emeklilik öncesi son maaşın yüzde 85'i), emeklilikten sonra sigorta kapsamı ve devlet olarak sistemi sürdürmek için garantili mali kaynaklar oluşan açığı kapatmakla yükümlüdür. Emeklilik planı olmayan Sosyal Güvenlik Fonu'ndan yararlanan kayıtlı özel sektör çalışanları için durum böyle değildir, fonun sürdürülebilirliği işçiler ve işverenler tarafından yapılan katkılara bağlıdır ve kamu sektöründeki meslektaşlarına göre daha az kapsama sahiptir. Bu ayrıcalıklı işçiler dışında, hem özel sektörde hem de kamu sektöründe, haklara göre değil uygunluk temelinde koruma parçaları alan savunmasız işçi kitleleri vardır.

Sosyal güvenlik altyapısı, farklı işçi kategorileri içinde ve bunlar arasında parçalanma ve bölünmenin temelini oluşturmuştur. Örneğin, Ulusal Sosyal Güvenlik Fonu, nesiller arası dayanışmaya değil, özellikle hizmet sonu tazminatına ilişkin olarak, bireysel sermayeleştirme mantığına dayanmaktadır. En önemlisi, bu altyapı, işçi dayanışmasını baltalayan, işgücünün belirgin şekilde bloklara ayrılmış biçimde bölünmesine katkıda bulunmuştur.

Buna, ortak eylemlere nadiren rastlanan son on yıldaki son sendika seferberliği dalgaları sırasında tanık olunmuştur. 2012 yılında asgari ücretin artırılmasına yönelik eylemsellikler, kayıt dışı çalışanların ya kayıt dışı olmaları ya da iş kanunu hükümleri kapsamında olmaması nedeniyle asgari ücret kapsamında olmaması nedeniyle kayıtlı özel sektör çalışanları tarafından başlatılmıştır. Ayrıca, kamu sektöründeki sözleşmeli ve yevmiyeli işçileri farklı sözleşmeler kapsamına girdiği için hariç tutarken, memurlar maaş skalası ayarlaması için seferber olmuşlardır (2017, فخطيري، و قبيسمي، Abdo, Fakhry ve Kobaissy (2017), işçi hareketliliklerinin işyeri dayanışmasından ziyade sözleşme düzenlemeleri doğrultusunda olduğunu iddia etmektedir.

Bu sınıf içi bölünme, en fazla Çalışma Bakanlığının emlak kârı, faiz geliri ve diğer kiraya dayalı vergilerle finanse edilen evrensel sağlık hizmetini kurması karşılığında işverenlerin Ulusal Sosyal Güvenlik Fonu'ndaki katkısını azaltmayı önerdiği bir dönemde meydana gelmiştir. Yani sosyal koruma söz konusu olduğunda çarpıcı biçimde bahsedilmiştir (2011, زيب). Bu, 60'lardan bu yana en önemli refah teklifi ve tüm nüfusu kapsadığı için en kapsayıcı olan sosyal ücret planının bir parçasıydı. Bu öneri, bazı sendikaların somut eylemler olmaksızın yalnızca söylemsel düzeyde desteklediği sendikal hareket tarafından desteklenmedi. Genel İşçi Sendikaları Konfederasyonu (en temsili sendika) gibi diğer sendikalar, Ulusal Sosyal Güvenlik Fonu ile rekabet edeceği için buna açıkça karşı çıktılar ve bunu bir tehdit olarak gördüler. (2011, زيب) Öte yandan, kamu görevlilerinin son birkaç yıldaki kitlesel seferberlikleri, evrensel sağlık sigortası konusunu toplumsal eylemlerin ön saflarına yerleştirmek için başka bir ivme kazandırdı. Kamu görevlilerinin hükümete evrensel sağlık hizmetini tesis etmek karşılığında maaş skalasında taviz verecekleri bir anlaşma önermeleri için defalarca çağrı yapıldı (2014, جريدة الأخبار). Ancak bu çağrılar dikkate alınmadı; bunun nedeni, mevcut programları kapsamında, böyle bir pazarlık yapmaktan caydırıcı olacak cömert yardımlar almaları olabilir. İşçi eylemliliklerinin bu kısa açıklaması, sosyal korumayla ilgili olarak imtiyazlı konuların sınıf dayanışmasını ve evrensel sosyal koruma taleplerini nasıl baltaladığının çarpıcı bir örneğidir.

B) SOSYAL KORUMA OLARAK KAYIRMACILIK

Resmi sosyal koruma programlarının yarattığı hiyerarşi, yukarıda açıklandığı gibi, mutlaka en alttakilerin açıkta bırakıldığı anlamına gelmez. Aslında, resmi sosyal korumanın yokluğu, gayri resmi bir sosyal korumanın önünü açmaktadır. Bunlar, “derin sosyal ve politik yapıların, haklar ve karşılıklı görevler arasındaki ilişkiyi son derece kişiselleştirilmiş, bölümlere ayrılmış, tercihli, ihtiyari ve kayırmacı olarak tanımlamaya devam ettiği, yoksul insanların ihtiyaçları ile devlet ve piyasa alanlarında kusurlu kurumlar arasında arabuluculuk yapan çeşitli türden patronlar” olduğu “gayri resmi güvenlik rejimleri”dir. Patron-kayırmacılık bir miktar refah güvenliği sağlar” (Wood & Gough, 2006). Gerçekten de Lübnan'da devlet refahı ve korumasının yokluğu, kayırmacı ilişkileri daha da güçlendirir, sürdürür ve bazılarının “mezhepsel refah” olarak tanımladığı şeyi ortaya koyar (Salloukh, Barakat, Al-Habbal, Khattab, & Mikaelian, 2015). Mezhepsel refah işlevleri tarafından üretilen kayırmacılık, devlet refahı ve mali yeniden dağıtımın yerini alan gayri resmi yeniden dağıtım ve koruyucu bir mekanizma olarak hareket eder (Abdo, 2018). Bu durum, kendini sağlık hizmeti sunumunda, istihdamda ve eğitimde gösterir.

Kayırmacı refah ve koruma sistemleri, aynı zamanda devlet aygıtını oluşturan ve devlet aygıtından yararlanan devlet dışı aktörler tarafından üretilmektedir. Resmi kurumlar kullanılarak gayri resmi menkul kıymetlerin mümkün kılındığı bir durumdur. Cammett'in (2015) İddia ettiği gibi, “mezhepçi güç simsarlarının devlete katılanlar ve devlet dışı sağlayıcılar olarak ikili rolleri, genellikle amaçlı olarak, kamusal ve özeline sınırlarını bulanıklaştırır”. “Mezhepsel kuruluşlar, kendi kendilerini finanse eden ve yönetilen refah ağlarını işletir. Aynı zamanda, aynı grupların temsilcileri, en üst düzeyden en alt düzeye kadar siyasi makamları işgal eder ve tüm büyük partiler, sosyal programlarının çeşitli yönlerini finanse etmek ve kamu haklarına erişime aracılık etmek için kamu kaynaklarına erişime sahiptir” (Cammett, 2015).

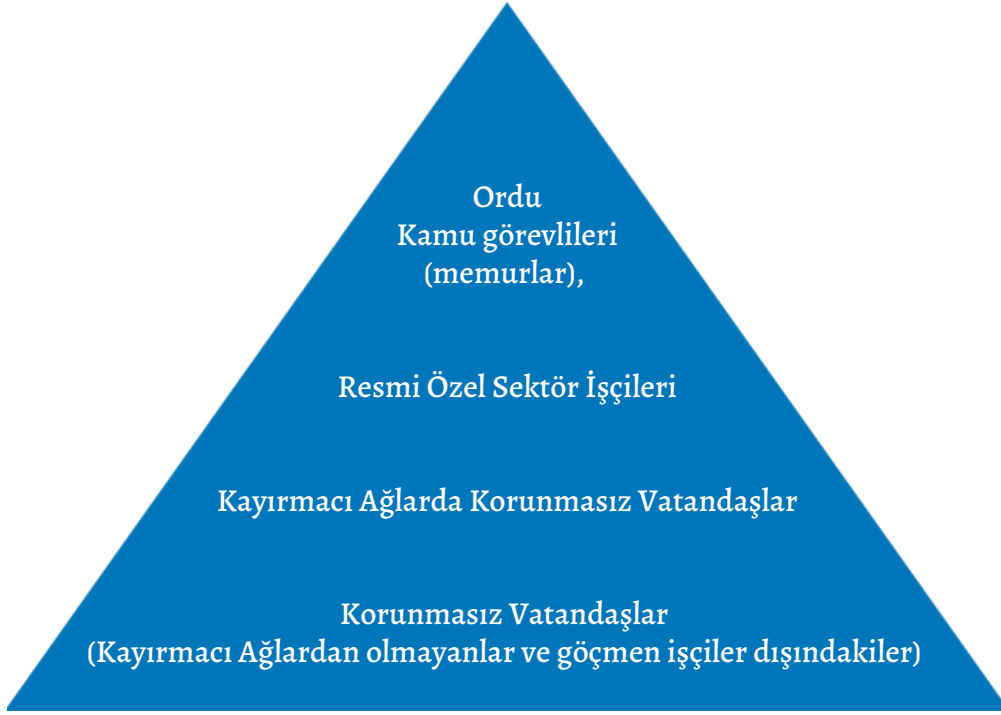
Örneğin, Salloukh et. al (2015), Sosyal İşler Bakanlığı (MoSA), bütçesinin yüzde 70'ini sağlık gibi temel hizmetleri sağlayan dini derneklere ayırmaktadır. Bu kuruluşlar sağlık hizmeti sunmada kamu kurumlarını bile geride bırakmıştır. Bu örgütlerin çoğu, mezhepsel ve siyasi elit ağlarıyla bağlantılıdır veya bunlara aittir (Salloukh, Barakat, Al-Habbal, Khattab, & Mikaelian, 2015, pp. 47-46). Buna ek olarak, sağlık güvencesi olmayanların hastane masrafları Sağlık Bakanlığı tarafından karşılanmaktadır. Bununla birlikte, kısıtlı bütçe ve sağlık hizmetlerine olan yüksek talep nedeniyle, Bakanlık'ın sunduğu hizmetler ihtiyacı olan herkesi kapsamamaktadır. Bunun yerine, destek daha çok iktidardaki partilerin aracılığıyla ve onu sadık destekçilerine yönlendiren araçlarla sağlanmaktadır (Cammatt, 2015). Açıkcası, ister devlet ister devlet dışı aktörler aracılığıyla olsun, bu tür bir destek, ne evrenseldir ne de hayırseverlik veya fedakarlık nedeniyle yapılmaktadır. Bu mekanizmalar, siyasi ve mezhepsel bağlılıkları sürdürmek ve korunmasız vatandaşların hizmetlere erişebilmesi için bağlılıklarını göstermeleri gerektiğinde bunları genişletmek için çok önemlidir. "Mezhepsel örgütler [...], tedarik alanlarında ve özellikle bir bütün olarak sistemin düzenlenmesinde kamu refahı işlevlerinin az gelişmişliğini sürdürmekte kazanılmış bir çıkara sahiptir" (Cammatt, 2015).

İstihdam alanı, siyasi ve mezhepsel bağlılıkları pekiştirirken bir dereceye kadar sosyal koruma sağlamanın bir başka önemli yoludur. Bu, esas olarak kamu sektöründe ve daha düşük seviyede özel sektörde gözlenmiştir. Savaş sonrası dönemde ve kamu sektöründe istihdamın dondurulmasının ardından devlet kurumlarında yevmiyeli işçi çalıştırma şeklinde kayıt dışı istihdamda mantar gibi bir artış olmuştur. İşçilere sosyal güvenlikten veya izin, ücretli izin gibi diğer herhangi bir çalışma haklarından yararlanmadan günlük ödeme yapılan, oldukça hassas bir istihdam örneğini sunarlar. Bazı durumlarda, bazı kamu kurumlarında yevmiyeli işçi sayısı memur sayısından fazladır (2012, قبيسي). Gündelik işçilerin istihdamı, iktidardaki siyasi partilerin kontrol ettikleri devlet kurumlarında kendi aralarında dağıttıkları gayri resmi kotalar aracılığıyla yapılır. Bu şekilde, yalnızca mezhepçi toplulukların destekçilerinden veya üyelerinden sadakat sağlamazlar, aynı zamanda emek hareketliliklerine de eğrilirler. Bu, birçok durumda, özellikle de günlük işçilerin istihdamlarının resmileştirilmesini talep ettiği "Electricite du Liban (Lübnan Elektrik Şirketi) işçilerinin eyleminde meydana geldi, ancak onları işe alan aynı siyasi dinamikler, hareketliliklerini kırmaya yol açtı (عبدو، فخري، 2017, قبيسي).

Bu uygulamaya, siyasi patronların sadık destekçilerini işe almaları karşılığında iş dünyası seçkinlerine tavizler verdiği ve aynı zamanda korularında (spinneyler) olduğu gibi işyeri seferberliğinin olmadığını garanti eden özel sektör istihdamında da tanık olunmaktadır. (2012, زييب) Bu nedenle, bu durumlarda ister özel ister kamu sektöründe olsun, herhangi bir emek hareketliliği, işçileri ilk etapta işe alan patrona karşı bir hareket olarak değerlendirilecek ve bu da toplu eylem olasılığını azaltacaktır.

Yukarıda sunulan hizmetler, fayda sağlamanın katkısının ve koşulunun, Lübnan'da kayırmacılığın sürdürülmesi, üretimi ve yeniden üretilmesiyle doğrudan beslenen sadakat olduğu gayri resmi koruma sistemini gösteren birçok hizmetten birisidir. Bununla birlikte, evrensel bir gayri resmi koruma sistemi olduğu söylenemez. Aksine, seçici bir sistemdir ve fayda paketleri, bağlılık derecesine ve bireylerin bulunduğu ağların doğasına göre uyarlanmaktadır.

Şekil 1: Lübnan'da Sosyal Korumanın hiyerarşisi

C) SAĞLIK HİZMETİ VE RANT EKONOMİSİ

Lübnan'daki sosyal koruma sistemlerinin ortamı, sadece ülkedeki kayırmacı sistem içindeki işlevini anlamamızı sağlamakla kalmıyor, aynı zamanda mevcut ekonomik modele katkısı hakkında da fikir veriyor. Pek çok araştırmacıya göre Lübnan ekonomik modelde zenginlik, üretim alanı dışında rant temelli bir ekonomi aracılığıyla sağlanıyor. Savaş sonrası ekonomik politikalar, Lübnan rant ekonomisini finanse etmenin başlıca kaynağı olarak kamu borcunda endişe verici bir artışa yol açtı. Ayrıca, Ulusal Sosyal Güvenlik Fonu, hizmet sonu tazminat fonları yoluyla bu borçların finansmanına katkıda bulunanlardan biri olmuştur. Aslında 80'li yıllardan beri hizmet sonu tazminatı fonları devlet hazine bonolarına yatırıldı. 2010 yılında bu varlıklar, çoğu satın alınan tahvil şeklinde olmak üzere 6400 milyar LBP'ye (Lübnan para birimi) ulaştı (Dandash, 2013). Böyle bir sistemden en fazla yararlanan sektörler gayrimenkul, bankacılık ve finans sektörleridir. Karşılığında ticarete konu olmayan mallar üreten sektörlerle fayda sağlamıştır (Chaaban, 2009). Bu malların en öne çıkanları sağlık ve eğitimidir. Sağlık harcamalarına ve genel olarak sağlık sektörüne daha yakından bakmak, genel ekonomik sisteme nasıl katkıda bulunduğunun anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

2012 yılında, kamu sağlık harcamaları toplam sağlık harcamalarının yüzde 30,7'sini oluşturmuş, hane halkının bu hizmete yönelik cepten yaptığı harcamaların altına inerek yüzde 37,6'ya ulaşmıştır (BLOMINVEST Bank, 2015). Aslında, 1975'ten bu yana, kamu hastaneleri aracılığıyla sağlanan halk sağlığı hizmetinin, istikrarlı bir şekilde azaldığı görülmektedir. "Kamu hastane yatak kapasitesi, 1974'te savaştan önce toplam payın yüzde 26'sından 1984'e kadar yüzde 10'un altına düştü. Savaşın sonunda (1992-1991), kamu sektöründeki toplam yatak sayısı savaş öncesi 1.870 iken 700'ün altına düşmüştü. Tam tersine, özel sektör savaş boyunca dinamiğini korudu ve bu süre zarfında yatak kapasitesinin yüzde 56'sından fazlası yaratıldı" (Sen & Mehio-Sibai, 2004).

2006 yılında 160 hastaneden sadece 5'i Devlet tarafından işletilmektedir (Salloukh, Barakat, Al-Habbal, Khattab, & Mikaelian, 2015, p. 48). Buna paralel olarak, Halk Sağlığı Bakanlığı'nın (MOPH) bütçesinin yüzde 71'i hastane bazlı bakıma ayrılmakta ve inanç temelli hastanelerin çoğunluğu Bakanlık ile yaptığı sözleşmeli anlaşmalar (Sen & Mehio- Sibai, 2004), Halk Sağlığı Bakanlığı'nın bütçesinin çoğunun özel bakım sağlayıcılarına, özellikle mezhepsel kuruluşlarla bağlantılı hastanelere harcadığı anlamına gelmektedir. Buna ek olarak, bu bakım sağlayıcıları daha yüksek fiyatlar talep etme ve Halk Sağlığı Bakanlığı kapsamındaki hastalar için çok sayıda ilaç reçete etme eğilimiyle birlikte elde ettikleri karı büyütmektedirler (Sen & Mehio-Sibai, 2004). Ayrıca, 1991 ve 2000 yılları arasında, sigorta primleri 57 milyon ABD dolarından 355 milyon ABD dolarına fırlamıştır. Bunların çoğu, Fawaz Traboulsi'nin hesaplarına göre, farmasötik ilaçlar için özel ithalat acentelerine de sahip olan yönetici oligarşinin aileleriyle bağlantılıdır (2016).

Özel sağlık sektörü, yalnızca kamu harcamalarıyla değil, savaş sonrası Lübnan ekonomisinin temel özelliklerinden biri olan göçmen işçilerin ailelerine yaptıkları para yardımlarıyla da güçlendirilip finanse edilmektedir. Aslında, göç kavramı, üretim alanı dışından elde edilen önemli bir gelir kaynağı olduğundan ve Lübnan'ın savaş sonrası ekonomisinin temel direği olan sabit döviz kurunu destekleyen büyük döviz rezervlerinin korunmasına katkıda bulunduğundan, Lübnan rant ekonomisinin temel taşlarından biri olmuştur. 2015 yılında, göçmen işçiler tarafından gerçekleştirilen para havaleleri GSYİH'nın yüzde 16'sını ve 2004 ile 2015 arasında ortalama yüzde 20'yi oluşturdu (Dünya Bankası Verileri). Bu havaleler, özellikle eğitim, barınma ve sağlık gibi kamu sektörü tarafından evrensel olarak sağlanmayan temel hizmetlerin güvence altına alınmasında olmak üzere, hane halkı tüketiminin sürdürülmesine katkıda bulunur. İşçiler tarafından ailelerine gönderilen bu dövizler, Lübnanlı hanelerin gelirinin yüzde 40'ını oluşturduğu tahmin edilmektedir (Hamdan S., 2014). Bu transferlerin önemli bir kısmı sağlık ve eğitim harcamalarına gitmektedir (Tabar, 2010). Bu sebepten dolayı, sosyal koruma sistemlerini destekleyen bu tür temel sosyal hizmetlerin olmaması sonucu Lübnanlılar göç etmeye ve işçiler tarafından ailelerine gönderilen bu dövizler, geri transfer etmeye zorlanmakta ve bu da ekonomik modelin sürdürülebilirliğine katkıda bulunmaktadır.

4- SOSYAL KORUMA KAPSAMINI HERKES İÇİN GENİŞLETMEK: EVRENSELLİK İHTİYACI

Lübnan'daki sosyal koruma ortamı, yukarıda tasvir edildiği gibi, sosyal güvenlik sendikası güvenliği ve güvenlik ağlarının yanı sıra gayri resmi teminatlarla kadar değişen dağınık planların bir mozaığıdır. Bununla birlikte, nüfusun çoğunluğunun resmi sosyal korumadan yararlanmadığı ve asgari yaşamı güvence altına almak için kayırmacı ilişkilere ve bağlılığa itildiği bir gerçektir. Genel olarak, sosyal koruma Lübnan'da temel bir hak olarak gelmemekte; ona giden yol bir gruba ait olmaktır. İkincisi, bir meslek grubu olabilecek resmi özel sektör çalışanı, kamu görevlisi ve serbest mesleklerdeki bir sendikanın üyesi olmak gibi birçok biçim alabilir. Ayrıca bir kayırmacı ağa ait olmak, bireye bir tür korumadan yararlanma imkanı verir. Son olarak, bu kategorilerin dışında kalan bireyler maruz kalır ve korumasız kalır.

Lübnan'daki sosyal koruma politikalarının iki yönlü bir amacı olması gerektiği açıktır: birincisi, sosyal koruma kapsamını korumasızları da kapsayacak şekilde genişletmek ve ikincisi, koruma hakkını, kayırmacı ağa ait olma ön koşulundan kurtarmak, yani sosyal korumayı mezhepçi elitlerin alanından uzaklaştırmak. Bu bağlamda, sosyal korumanın özellikle kayıt dışı çalışanları kapsayacak şekilde genişletilmesi konusunda pek çok araştırma yapılmıştır. Aşağıdaki pasajlarda, uluslararası deneyime dayalı olarak bu tür çabalardan kaynaklanan zorlukların yanı sıra, kapsamı genişletmenin aldığı biçimleri inceleyeceğiz.

A) SOSYAL KORUMANIN GENİŞLETİLMESİNE ELEŞTİREL BAKIŞ

Daha önce belirtildiği gibi, mevcut resmi sosyal güvenlik planlarının kayıt dışı çalışanları kapsayacak şekilde genişletilmesi zorlu bir iştir ve çok sayıda engelle karşılaşabilir. Bunlar, işgücünün yapısal mutasyonları ve bazılarının gizli istihdamla uğraştığı, diğerlerinin açık işverenlerinin olmadığı ve bazılarının ise kendi hesabına çalışan olduğu vb. gibi kayıt dışı çalışanların heterojenliği ile ilgilidir (Lund & Srinivas, 1999). Bununla birlikte, yoksullar ve kayıt dışı çalışanlar için sosyal koruma kapsamının genişletilmesine yönelik uluslararası uygulamalar artmakta ve gelişmekte olan dünyaya hızla yayılmaktadır. Latin Amerika ve Asya'daki ülkeler bu çabalara öncülük etmekte ve ILO, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlardan büyük övgüler almaktadır.

Önemli sayıda sosyal koruma politikası, hedeflenen işgücü piyasası planları şekline bürünmüştür. Örneğin, Hindistan'ın 2005 yılında yürürlüğe giren Ulusal Kırsal İstihdam Garantisi Yasası (NREGA), en çok alkışlanan bayındırlık işleri programlarından biri olmuştur. Yoksul haneler için yılda 100 gün istihdam garantisi vermekten ibarettir. Programın yoksulluğu yüzde 32'ye varan oranda azalttığı ve 14 milyon kişinin yoksullaşmasını engellediği iddia edilmektedir (Rukmini, 2015). Bununla birlikte, bayındırlık işleri programları, tasvir edildikleri kadar devrimci ve ciddi sonuçları olmayan sürdürülebilir istihdam sağlamadıkları için eleştirilmekte ve kısa vadeli "angarya iş" planları olarak görülmektedir. Ayrıca, bu tür bayındırlık programlarında ödenen çok düşük ücretler, düşük gelirli bölgelerdeki diğer mesleklerdeki ortalama ücreti düşürme eğilimindedir, ödemede gözlemlenen gecikmelerden bahsetmeye bile gerek yoktur.

Dahası, yerel güçlü liderler, bu programlarda istihdamı güvence altına almak karşılığında kayırmacılığı ve bağlılığı teşvik etmek için bu programlardan yararlanabileceği politik ele geçirmeye karşı çok duyarlıdır. (Standing, 2011). Standing, şu şekilde eklemektedir: "Kamu işleri, istihdam yaratma çabalarının bir parçası olarak popüler olmaya devam edecek olsa da birçok açıdan şüpheli görünmektedir. İşler genellikle en güvensiz ve en yoksullara tahsis edilmez. Planlar aynı zamanda, yetkililerin neyin ve genellikle kim tarafından ve neye dayanarak yapılacağına karar vermeleri bakımından paternalisttir (ataerkil/babacan). Ayrıca, kamu işlerinin hayırseverlik değil haklar ilkesini karşılayıp karşılamadığı da şüphelidir, çünkü bunlar en iyi ihtimalle seçilmiş bireylere, hanelere veya topluluklara isteğe bağlı yetki vermenin bir yoludur."

Bütünsel kabul edilen başka bir müdahale türü, Pakistan'da tanıtıldığında Pakistan'ın popüleritesi gibi çeşitli bağlamlarda popülerlik kazanan Derecelendirme (graduation) yaklaşımıdır. Yoksulların belirli bir uygunluk eşiğini geçerek sosyal koruma programlarından çıkabilmeleri veya derece atlayabilmeleri (mezun olabilmeleri) anlamına gelir (Brown, 2015). Mikrofinans veya nakit transferlerine erişim ve diğer hedefli müdahaleler gibi çeşitli planları içermektedir. Alıcılar, gelir düzeyi veya gıda güvenliği düzeyi gibi bir göstergeye dayalı olarak belirli bir eşiğe ulaştıklarında ve bazen zamana bağlı olarak programdan çıkarlar (Devereux & Sabates-Wheeler, 2015). Yine de bu tür programlar, "bazı hükümetler tarafından insanları yoksul yardım programlarından "mezun etme" arzusunun, bu tür programları "bağımlılık" yaratmama arzusu ve "bağımlılık" olarak algılamalarıyla doğrudan ilişkili olduğu temelinde eleştirilmiştir.

Bu tür görüşler, başarıyı maksimize etmeye odaklanmak yerine insanları sistemden çıkararak sosyal güvenliğe yatırımı sınırlamayı amaçlayan neoliberal bir sosyal politika vizyonunun içine yerleştirilmiştir (Kidd, 2013). Ayrıca bu yaklaşımda kullanılan mikrofinans ve şartlı nakit transferleri gibi araçlar da başlı başına sorunludur. Mikrokredi, yoksulluğu azaltmak ve yoksul bireylerin finansmana erişim sağlayarak kendi girişimlerini yaratmalarına ve ekonomiye entegre olmak için etkili bir sosyal koruma aracı olduğu kadar teşvik edilmiştir.

Bununla birlikte, çeşitli deneyimler mikrofinansın yoksulları, yoksulluk tuzaklarına daha da ittiği, mikro kredilerini ödemek için tefecilere başvurdukları için borçluluklarını daha da kötüleştirdiği ve yoksulluk için bireysel çözümleri teşvik eden dayanışmayı baltaladığı ve sürdürülebilir girişimler yaratmadığı, yoksulları hayatta kalma faaliyetlerine kilitlediğini göstermektedir (Abdo & Kerbage, 2012). ILO ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar tarafından desteklenen bir diğer program ise “şartlı nakit transferidir” (ŞNT). Özellikle Brezilya’da uygulanan Bolsa Familia örnek olarak gösterilebilir. Bunlar, son derece yoksul ve savunmasız hanelere ve genellikle bu hanelerdeki annelere küçük ödemeler sağlayan primsiz programlardır. Belirli davranışlara bağlıdır. Örneğin Brezilya’da 2003’te kurulan Bolsa Familia, çocuklarının düzenli olarak okula gitmesi koşuluyla hanelere, özellikle annelere küçük nakit transferler yapmaktadır. Ayrıca aileler, çocukların yeterli gelişimlerini sağlamak için aşı ve sağlık kontrollerinin güncel bir kaydını tutmalıdır. Program ayrıca hamile kadınlar için doğum öncesi bakıma ve 14 ile 44 yaş arasındaki bireyler için beslenme bakım bileşenlerine uyumu gerektirir (ILO, 2015).

Bu program, 2011 yılına kadar 13,3 milyon haneyi kapsadı ve yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulundu. Ancak “Şartlı Nakit Transferler” özellikle sosyal korumanın bir hak olması ve herhangi bir ön koşula bağlı olmaması mantığına aykırı olan koşullu yapıları nedeniyle oldukça sorun yaratmıştır. Ayrıca, transfer edilen gelir, genellikle çok küçüktür ve makroekonomik istikrara, büyümeye veya yoksulların yaşamlarını dönüştürmeye çok az katkıda bulunmaktadır. Buna ek olarak, “öncelikle onları alıcı olarak pazara getirerek yoksulları dahil ederler; güvenli nakit akışları, finansal hizmetlerin (kredi kartları, krediler ve sağlık ve hayat sigortası) satın alınmasını da destekleyebilir. Bunu yaparken şartlı nakit transferler toplumsal yeniden üretimin finansallaşmasını güçlendirebilir ve temel mal ile hizmetlerin özelleştirilmesini destekleyebilir” (Saad-Filho, 2015). Saad-Filho ayrıca, bu planların, sendikalar, dernekler ve STK’lar gibi sosyal tedarikle ilgili kuruluşları atlatarak sosyal uyumu baltaladığını iddia etmektedir. Son olarak, ücretsiz bakım sağlayıcıları olarak kadınlara atfedilen toplumsal cinsiyet rollerini de pekiştirmektedirler.

Son olarak, yukarıda bahsedilen tüm programlarda finansman ve hedefleme olmak üzere iki ortak sorun vardır. Aslında, yukarıda bahsedilen önlemler birçok düzeyde maliyetli olabilir ve bu da hükümeti bazı ödünlere vermeye zorlamaktadır; bunlardan en önemlisi kaynakları sosyal hizmetlerden (eğitim ve sağlık) nakit transferlerine ve diğerlerine kaydırmaktır. Bu sosyal koruma programları hedeflerle gerçekleşmektedir, yani hükümet, çeşitli uygunluk kriterlerine göre, gelir testi yoluyla bireyleri ve haneleri doğrudan hedef almaktadır. Bu durum, insanların yalnızca kendilerini destekleyecek araçlara erişimlerinin olmadığı durumda devletten destek almaları gerektiği fikriyle sonuçlanır. Bu programlarda, kişilerin devlet dairelerine gidip başvuruda bulunmak veya destek almak için sıraya girmeleri gerektiğinden kendilerini seçmeleri beklenir. Kendi kendini hedefleme veya seçim, bir bireyin desteği almak için çaresiz değilse, yorucu, uğraştırıcı süreçten geçmeye hazır olmayacağı varsayımına dayanır. Bu yöntemler, seyahat etmek ve sırada beklemek için önemli fırsat maliyetlerinin yanı sıra, yararlanıcıları belirlemenin idari maliyetlerini ve genellikle gelişmekte olan ülkelerde bulunmayan teknik kapasiteleri içerdiği için eleştirilmektedir (Hoddinott, 2007). Daha da önemlisi, araştırmalar, “seçicilik kriterlerine dayanan test araçları ve diğer planların, adına layık herhangi bir sosyal adalet ilkesini yerine getirmediğini, çünkü gelir desteğine en çok ihtiyaç duyanlara ulaşma eğiliminde olmadığını” göstermiştir (Standing, 2007).

B) SERMAYEDAR OLAN VE İŞTİRAK ETMEYEN PROGRAMLAR

Yukarıda bahsedilen deneyimler ve bunların zorlukları, sosyal koruma kapsamının genişletilmesi konusuna tek bir doğrudan yanıt olmadığı gerçeğine işaret etmektedir. Bununla birlikte, özellikle sosyal korumanın insanların kazandığı ve almaya hak kazandığı bir şey mi yoksa insanların temel bir güvenlik düzeyine sahip olması gereken bir hak ve bir hak mı olduğu başta olmak üzere, farklı yaklaşımlar arasındaki gerilimlerin devam ettiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, ILO'nun sosyal koruma tabanı (SPF), bu endişeye yanıt vermek için güçlü bir çerçeve olabilir. Daha önce de belirtildiği gibi, Sosyal Koruma Tabanı iki yönlü bir çerçeveden kaynaklanmaktadır: savunmasız kişiler, yatay kapsama olarak kabul edilen küresel ve evrensel bir kapsam (sağlık, çocuk yardımı, işsizlik desteği vb.) aracılığıyla asgari düzeyde korumaya sahip olmalıdır. Ardından, kademeli olarak, ILO Sözleşmesi 102. Maddesi uyarınca sosyal güvenlik tarafından sağlananlar gibi daha koruyucu ve gelişmiş planlar yoluyla dikey bir hareket olacaktır. Sosyal Koruma Tabanı, ILO Tavsiyesi Madde 202'de ana hatlarıyla belirtilmiş ve "sosyal güvenlik gibi bir araç olarak ve uygulama açısından etkinliğini zayıflatabilecek bir sözleşme" yorumuyla bağlayıcı hale getirilmediği iddiasıyla eleştirilere maruz kalmıştır (Olivier, Masabo, & Kalula, 2012). Ayrıca, Sosyal Koruma Tabanı'nın tanıtımına rağmen, ILO, özellikle Brezilya ve Şili'de, sosyal koruma tabanının öne sürdüğü evrensellik iddialarıyla çelişen Şartlı Nakit Transferleri ve hedefleme planlarını desteklemeye devam etmektedir. Bununla birlikte, sosyal korumayla ilgili tartışmalarda, tartışılmaya devam eden ana sorulardan biri, primli ve primsiz planlar konusudur.

Çoğu kişi, sosyal korumanın bir insan hakkı olduğu için, finansmanına katkıda bulunsun veya bulunmasın herkesin faydalanması gerektiğini savunmaktadır (Alfers, Lund ve Moussié, 2017). Bu durum, özellikle sağlık söz konusu olduğunda, Bismarck modelinden Beveridge modeline daha fazla uyum sağlamaya doğru bir hareket olması gerektiği anlamına gelir. Böylece, kayıt dışı ekonominin yükselişine yanıt vermede uygun görünmektedir, çünkü birçok durumda kayıt dışı işçiler ya net bir işverene sahip değildirlere ya da kendi hesabına çalışanlardır. Bu nedenle, geleneksel sosyal güvenlik hem işçiler hem de işverenler tarafından zorunlu katkılara dayandığından, katkı payları sağlamak zordur. Bununla birlikte, insan hakları temelinde katkı payı mantığının ortadan kaldırılması, "katkının göz ardı edilmesinin işverenler ve işçiler arasındaki sorumluluğu baltalamaya veya bu sorumluluğun vurgulanmasına yol açtığını" savunan birçok kişi tarafından sorunlu görülmektedir. Aslında, refah rejimleri, birincisi devlet ve vatandaşlar arasında, diğeri ise işverenler ve işçiler arasında olmak üzere iki sorumluluk hattı üzerine inşa edilmiştir. Bu nedenle, eleştirmenlere göre, prim ödememe, gönüllü katkı programları söz konusu olduğunda, yükün işverenlerden devlete veya işçilere aktarılmasını oluşturacaktır (Alfers, Lund, & Moussié, 2017). Böylece bir istihdam ilişkisinin varlığının ihmal edilmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu, özellikle kayıt dışı işçiler için çok önemli bir unsurdur, çünkü mücadelelerinin çoğu, işverenleri ve hükümetleri istihdam ilişkilerinde olduklarını kabul etmeleri için tanıma ve baskı yapma etrafında dönmüştür. Tanınma mücadelesi, tüm dünyada örgütlenen kayıt dışı işçiler için temel bir dayanak olmuştur (Chun, 2009). Ayrıca, primli programlar, kayıt dışı işçilere, savunmasız yoksullar olarak değil, işçi olarak haklarını talep ettikleri için daha fazla acentelik sağlamaktadır. Bu bağlamda, Alfers et. Al (2017), kayıt dışı çalışanların örgütlenmesi ve kolektif eyleme vurgu yaparak, insan hakları ve üretkenlik başlıklı iki yaklaşımın uyumlaştırılması çağrısında bulunmaktadır.

C) MALİ REFORMLAR VE EKONOMİK DÖNÜŞÜM İHTİYACI

Gelişmekte olan ülkelerde sosyal koruma kapsamını genişletmenin temel zorluklarından biri, özellikle evrensel olanlar söz konusu olduğunda, sosyal koruma planlarını finanse etmek için yeterli kaynakları güvence altına almaktır. Bu durum, artan kamu borcu ve Ulusal Sosyal Güvenlik Fonu gibi resmi sosyal güvenlik planlarının hali hazırda karşı karşıya olduğu mali zorluklar ışığında özellikle Lübnan için geçerlidir. İster devletler arası ilişkilerde isterse Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlarda olsun, sosyal programları finanse etmek için adım atarken resmi kalkınma yardımına artan bağımlılık oldukça sorunlu bir haldedir. Bunun nedeni ise, fonların mevcudiyetine ve sürekliliğine bağlı olduğu için bu tür müdahalelerin sürdürülemezliğidir. Bu nedenle, bu programlar çoğu zaman kesintiye uğrayarak savunmasızları soğukta dışarıda bırakmış; deneyimlerin birçok sorunla ve özellikle etki açısından sonuçsuz sonuçlarla karşı karşıya olduğunu göstermiştir. Ayrıca, devlet ve vatandaşlar arasındaki mevcut sosyal sözleşmeleri baltalar veya zayıflatır, çünkü devlet bağışçılara ve her zaman ulusal ihtiyaçlarla örtüşmeyen önceliklerine karşı sorumlu hale gelir. Aslında, sosyal politikayı finanse etmenin temel araçlarından biri vergilendirme ve mali önlemler olmaya devam ediyor. Adil ve yeniden dağıtımcı vergilendirme, sosyal koruma programlarının uygulanmasının yanı sıra devlet oluşumu ve meşruiyetinin merkezinde yer almaktadır. Sosyal politikayı yürürlüğe koymak ve herkes için sosyal korumayı sağlamak, mutlaka ulusal kaynak seferberliğinden geçmelidir; aksi takdirde ülkeler etkisiz programların tuzağına düşecek ve değişen bağışçıların önceliklerine tabi olacaktır. Bununla birlikte, “yapısal faktörler genellikle vergi mükelleflerinin sayısını ve vergi matrahını sınırladığı için, bu gelişmekte olan ülkeler için kolay bir iş değildir. Bu durum şunları içermektedir: (1) toplam çıktı ve istihdamda (geçimlik) tarımın büyük bir payı; (2) büyük bir kayıt dışı sektör ve meslekler; (3) birçok küçük kuruluş; (4) toplam milli gelir içinde ücretlerin küçük bir payı; ve (5) büyük, modern kuruluşlarda yapılan toplam tüketici harcamalarının küçük bir payı” (Di John, 2011). Lübnan için tüm kısıtlamalar geçerli olmasa da birçoğu geçerlidir. Bu bağlamda, Di John (2011) bu engelleri aşmak için çeşitli stratejiler önermektedir; “İlk olarak, hükümet, teknik destek, teknolojik iyileştirme ve piyasaları güvence altına alma vb. şeklindeki devlet sübvansiyonlarının yanı sıra banka kredilerine erişimlerini kolaylaştırarak, kayıt dışı firmalara vergi mükellefi olarak kaydolmaları için teşvikler sağlayabilir.” İkinci olarak, tarımda ihracat vergisinin yanı sıra arazi vergisi ve kentsel emlak vergisi uygulanmalıdır.

Di John (2011), tarımsal ürüne ihracat vergisi uygulanmasının üretim için caydırıcı bir unsur olabileceğini, ancak zengin çiftçilere uygulanan bir gelir vergisi olarak hizmet ettiği ve çiftçileri üretkenliği artırma stratejileri izlemeye teşvik ettiği durumlarda deneyimlerin aksini gösterdiğini iddia etmektedir. Ayrıca, üreticilerin örgütlenmesi ve devletle ilişki kurması için bir teşvik sağladı. Lübnan örneğinde, gayrimenkul kârı, faiz geliri, havaleler ve diğerleri gibi rant peşinde koşan ekonomik faaliyetler üzerindeki yüksek vergilerin yanı sıra, gelir vergisinde ilerlemeyi ve diğerlerinin yanı sıra aşamalılığını artırmak için gelir vergisinde reform yapmak ve katma değer vergilerinde reform yapmak ve diğer önlemler gibi başka vergilendirme yerleri de mümkün olabilir (Abdo, 2018). Vergilendirmenin yalnızca sosyal korumayı finanse etmek için kaynak seferberliğine değil, aynı zamanda ekonomik dönüşümü yönlendirmeye yönelik olması gerektiği belirtilmelidir. Bu, vergilerin yeniden dağıtım yoluyla ama daha da önemlisi bazı sektörleri cezalandırarak ve diğer sektörlerde üretkenlik artışı ve teknolojik yükseltmeyi teşvik ederek bir kalkınma amacına sahip olması gerektiği anlamına gelir. Bu, sosyal korumanın dönüştürücü bir ekonomik kalkınma gündeminin bir parçası olması gerektiği için çok önemli bir konudur, çünkü artan kayıt dışılığın ve kırılabilirliğin temel nedenlerini ihmal ederken sosyal koruma için fon toplamak kendi kendini yenilgiye uğratabilir ve sürdürülemez olacaktır. Bu anlamda vergilendirme uygulaması, vergilerin sosyal hizmetleri ve sosyal koruma sistemlerini finanse etmek için gelirleri harekete geçirmenin yanı sıra ekonomik büyümeyi ve dönüşümü tetikleyerek daha fazla devlet geliri ve sosyal koruma önlemlerini geliştirmeye hizmet edecek sürdürülebilir ve insana yakışır işler yaratmaktır.

5. SONUÇ TESPİTLERİ

Wood ve Gough (2006), gelişmekte olan dünyadaki sosyal politikanın, gelişmiş kapitalist ekonomilerde tarihsel olarak uygulanandan farklı bir amaca sahip olması gerektiğini savunuyor. Bunun nedeni, gelişmiş ülkelerin aksine, menkul kıymetlerin sınıf siyaseti ve eylemsellik tarafından şekillendirildiği, patron-kayırmacı ilişkileri etrafında dönen enformel menkul kıymet sistemlerinin yaygınlığıdır.

Sosyal politika metadan arındırma amacına sahiptir. Bu nedenle, Wood ve Gough'a (2006) göre, gelişmekte olan ülkelerde “sosyal politikanın temel odak noktası metadan arındırmadan müşterişsizleştirmeye geçmelidir. Topluluk içindeki enformel düzenlemeler patron-kayırmacılık ile karakterize ediliyorsa, hakların ve bağlantılı görevlerin kalitesini iyileştirmenin temeli olarak müşterişsizleştirmeye bakmalıyız. Bu terim kasıtlı olarak etimolojik biçimde metadan arındırmaya kavramsal bir alternatif olarak inşa edilmiştir. Müşteri bağımlılarının kişiselleştirilmiş, keyfi ve isteğe bağlı tuzağa düşürölmelerinden, onlar üzerinde mahrem güce sahip kişilerle olan bağlantılarını koparma sürecini ifade eder”. Yukarıda bahsedilen kavram, Lübnan vakası üzerinde düşünmemizde bize rehberlik edebilir. Makale boyunca göröldüğu gibi, hedefleme ve koşulluluk mantığını takip eden önlemler, yani evrensel olmayan önlemler, kolayca siyasi tavırlara kayabilir. Bu nedenle, bu tür müdahaleler Lübnan'ın kayırmacı sistemini yeniden besliyor ve güçlendiriyor. Merkezleştirmeye yönelik bir çaba, yöneticilerin kontrolü ve hakemliği kapsamına girmeye duyarlı olmayan önlemleri gerektirir ve bu da bizi evrenselci önlemleri seçmeye yönlendirir. Bunlar, evrensel sosyal korumayı, eğitim ve sağlıkta sosyal altyapıya yatırımı içerir. Aslında, yukarıda gösterildiği gibi, özellikle eğitim ve sağlıkta olmak üzere mevcut yapıları değiştirmeden herhangi bir sosyal koruma politikası, yalnızca kamu kaynaklarının özel sektöre aktarılması, yani kârın sübvansede edilmesi olacaktır. Bu nedenle kamu hastanelerinin ve devlet okullarının sayısının artırılması zorunludur. Ayrıca, bu tür yatırımlar sürdürülebilir ve insana yakışır istihdam yaratabilir. Tabii ki, bu tür çabaların fizibilitesi, yukarıda önerildiği gibi mali reformlara ihtiyaç duymaktadır.

Ancak, sosyal korumanın mevcut ekonomi politiğini hesaba katmak önemlidir. Ayrıca, yükü işverenlerden devlete kaydırmaktan kaçınmak çok önemlidir. Wood ve Gough (2006), Batı'daki refah rejimlerinin ya sınıf mücadelesi ve sosyal seferberlik yoluyla ya da aydınlanmış seçkinler, yani yukarıdan aşağıya bir yaklaşım yoluyla ortaya çıktığını savunuyor. Lübnan sistemini sağlamlaştırmada kayırmacılığın merkeziliğini ve sosyal güvenlik rejimlerinin sendikalar biçiminde sınıf temelli seferberlikleri nasıl zorlaştırdığını inceledikten sonra, her iki yaklaşımın da Lübnan'da yer alma ihtimalinin olmadığı sonucuna varabiliriz. Bu nedenle, devletin ve sosyal koruma sorumluluğunu taşıyan işverenlerin endişesiyle birleşen müşterişsizleştirme süreci, Lübnan'da anlamlı bir atılımın aşağıdan yukarıya olması gerektiğini önermemize yol açıyor. Bu, işçiler arasındaki sözleşmeye dayalı bölünmeleri aşan yeni dayanışma türleri oluşturarak gerçekteşebilir. Kooperatifler, mahalle düzeyinde örgütlenme ve elbette ırksal, ulus temelli, mezhepsel ve bölgesel ayrımların üstesinden gelebilecek kayıt dışı işçi örgütlenmeleri aracılığıyla toplumsal eylemsellikleri ve emek örgütlenmesini yeniden icat etmeye ihtiyaç vardır. Bu tür örgütlenmeler, yalnızca vergilendirmeyi ve kapsayıcı ve evrensel sosyal korumayı zorlamakla kalmaz, aynı zamanda iş ilişkileri ve devletten ve işverenlerden hak kazanma hakları açısından tanınma mücadelesine de yol açabilir.

KAYNAKÇA

Abdo, N. (2018). The Quest for Social Justice in Lebanon: The need for fair taxation. ANND.

Abdo, N., & Kerbage, C. (2012). Women's entrepreneurship development initiatives in Lebanon: micro-achievements and macro-gaps. *Gender & Development*, 80-67 ,(1)20.

Alfers, L., Lund, F., & Moussié, R. (2017). Approaches to social protection for informal workers: Aligning productivist and human rights-based approaches. *International Social Security Review*, 85-67 ,(4)70.

Barrientos, A. (2011). Social protection and poverty. *International Journal of Social Welfare*, 249-240 ,(3)20.

BLOMINVEST Bank. (2015, May 23). The Saga of the Lebanese Healthcare Sector: Reforms on the Run amid Persistent Challenges. Beirut: BLOMINVEST Bank. Brown, E. (2015). Social protection: Topic guide. Birmingham: GSDRC.

Cammett, M. (2014). Sectarian Politics and Social Welfare: Non-state Provision in Lebanon. In M.

Cammett, & L. M. Maclean (Eds.), *The Politics of Non-State Welfare* (pp. 156-137). Cornell University Press.

Cammett, M. (2015). Sectarianism and the Ambiguities of Welfare in Lebanon. *Current Anthropology*, 87-76 ,(11)56.

CESifo. (2008). Bismarck versus Beveridge: Social Insurance Systems in Europe. *Journal for Institutional Comparisons*, 71-69 ,(4)6.

Chaaban, J. (2009, November). Labour Market Performance and Migration Flows in Lebanon.

Chen, A. M., & Vanek, J. (2013, January). Informal Employment Revisited: Theories, Data and Policies. *The Indian Journal of Industrial Relations*, 401-390 ,(3)48.

Chun, J. (2009). *Organizing at the Margins*. Cornell University Press.

Dandash, L. (2013). Paradox of the Lebanese Health care System and the Role of the NSSF.

Dessus, S., & Ghaleb, J. (2006). Lebanon - Trade and Competition Policies for Growth. World Bank.

Devereux, S., & Sabates-Wheeler, R. (2004, October). Transformative social protection. IDS Working Paper 232. Institute of Development Studies.

Devereux, S., & Sabates-Wheeler, R. (2007). Editorial Introduction: Debating Social Protection. *IDS Bulletin*, 7-1 ,(3)38.

Devereux, S., & Sabates-Wheeler, R. (2015). Graduating from Social Protection? Editorial Introduction. *IDS Bulletin*, 12-1 ,(2)46.

Di John, J. (2011). Taxation, developmental state capacity and poverty reduction. *International Journal of Social Welfare*, 279-270 ,(3)20.

Economic and Social Fund for Development. (n.d.). Job Creation. Retrieved February 2018 ,6, from Economic and Social Fund for Development: <http://www.esfd.cdr.gov.lb/page/job-creation>

Esping-Andersen, G. (1990). The Three Political Economies of the Welfare State. *International Journal of Sociology*, 3(20).

European Commission. (2012). *Social Protection in European Union Development Cooperation*. Brussels: EC.

Europedia. (n.d.). Europedia - Social Protection in the EU. Retrieved February 2018 ,3, from Europedia: http://www.europedia.moussis.eu/books/Book_03/05/13/5/2/?all=1

Fakhri, R. (2016). *Informality in Lebanon - Diagnosis and Analysis*. Arab Watch on economic and Social Rights 2016 - Informal Labor, 153-149. Beirut: ANND.

Gaspard, T. (2004). *A Political Economy of Lebanon, 2002-1948*. Boston: Brill.

Gough, I. (1979). *The Political Economy of the Welfare State*. London: Macmillan Education Ltd.

Government of Lebanon and the United Nations. (2017). *Lebanon Crisis Response Plan 2020-2017* .

Hamdan, K. (2004). *Micro and Small Enterprises in Lebanon*. Beirut: Consultation and Research Institute.

Hamdan, S. (2014, October 24). Les transferts operes par les emigres, des revenus vitaux pour les menages libanais. *L'Orient le Jour*.

Hoddinott, J. (2007). Social Protection: To Target or Not to Target. *IDS Bulletin*, ,(3)38 94-90.

Hujo, K., & Gaia, E. (2011). Social policy and poverty: an introduction. *International Journal of Social Welfare*, 239-230 ,(3)20.

ILO. (1952). *Social Security (Minimum Standards) Convention, No 102*. ILO.

ILO. (2012). *Social Security for all: Building social protection floors and comprehensive social security systems*. Geneva: ILO.

ILO. (2015, October 6). *Brazi: «Bolsa Familia» Programme*. Retrieved February ,11 2018, from Social Protection Platform: <http://www.social-protection.org/gimi/gess/ShowTheme.do?tid=1805>

Kidd, S. (2013). *The Misuse of the Term "Graduation" in Social Policy*. *Pathways Perspectives* 14. Banbury: Development Pathways.

Lund, F., & Srinivas, S. (1999, November). *Learning from experience: a gendered approach to social protection for workers in the informal economy*. Workshop on Social Protection for Workers in the Informal Sector. WIEGO and ILO-STEP.

Melki, R. (2000). *La protection sociale au Liban: entre réflexe d'assistance et logique d'assistance*. *Etudes et Consultations Economiques (ECE)*.

Olivier, M., Masabo, J., & Kalula, E. (2012). *Informality, Employment, and Social Protection: some critical perspectives for/from developing countries*.

Rached, M. (2012, December). *Social Security and Pensions: A Non-Contributory Proposal*. Lebanese Economic Association.

Robalino, D., & Sayed, H. (2012). Good Jobs Needed. World Bank Group.

Rukmini, S. (2015, August 12). MGNREGS reduced poverty, empowered women. *The Hindu*.

Saad-Filho, A. (2015). Social Policy for Neoliberalism: The Bolsa Familia Programme in Brazil. *Development and Change*, 1252–1227 ,(6)46.

Salloukh, B., Barakat, R., Al-Habbal, J., Khattab, L., & Mikaelian, S. (2015). Institutions, Sectarian Populism, and the Production of Docile. In *The Politics of Sectarianism in Postwar Lebanon* (pp. 51-32). London: Pluto Press.

Sen, K., & Mehio-Sibai, A. (2004). Transnational Capital and Confessional Politics: The Paradox of the Health Care System in Lebanon. *International Journal of Health Services*, 551-527 ,(3)34.

Slavnic, Z. (2009). Political Economy of Informalization. *European Societies*, ,(1)12 .23-3

Standing, G. (2007). Social protection. *Development in Practice*, 522-511 ,(4)17.

Standing, G. (2011). Labour market policies, poverty and insecurity. *International Journal of Social Welfare*, 269-260 ,(3)20.

Tabar, P. (2010). Lebanon: A Country of Emigration and Immigration.

Tohme, R., Yount, K., Yassine, S., Shideed, O., & Sibai, A. (2010). Socioeconomic resources and living arrangements of older adults in Lebanon: who chooses to live alone ? *Ageing & Society*, 17-1 ,(1)31.

United Nations . (n.d.). Social Protection Systems and Floors Partnerships for SDG 1.3. Retrieved February 2018 ,4, from United Nations Partnerships for SDGs Platform: <https://sustainabledevelopment.un.org/partnership/?p=16346>

Wood, G., & Gough, I. (2006). A comparative welfare regime approach to global social policy. *World Development*, 1712-1696 ,(10)34.

World Bank. (2011). Resilience Equity and Opportunity: 2022-2012 Social Protection and Labor Strategy. Washington DC: World Bank.

World Bank and ILO. (2016). Concept Note: The World Bank Group and ILO Universal Social Protection Initiative. Retrieved February 2018 ,4, from International Labour Organization: http://www.ilo.org/global/topics/social-security/WCMS_378991/lang--en/index.htm

World Bank Group. (2012). Using Lebanon's Large Capital Inflows to Foster Sustainable Long-Term Growth. World Bank Group.
